

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

ATZINUMS
pārbaudes lietā Nr. 2026-03-23DC,26C
Rīgā

12.01.2026.

Nr. 6-6/3

Ministru kabinetam
pasts@mk.gov.lv

Būvniecības valsts kontroles birojam
pasts@bvkb.gov.lv

Ķekavas novada bāriņtiesai
barintiesa@kekava.lv

Par aizsargātā lietotāja pakalpojumu aizbildņu ģimenēm

Ņemot vērā Ķekavas novada bāriņtiesas aktualizētu jautājumu par iespējamu vienlīdzības principa pārkāpumu attiecībā uz aizbildņu ģimenēm aizsargātā lietotāja pakalpojumu jomā, Tiesībsarga birojā, pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 11. panta 2., 3., 4. punktu un 24. panta pirmo un otro daļu, tika ierosināta pārbaudes lieta.

Faktiskie apstākļi

[1] Ķekavas novada bāriņtiesa ir lūgusi sniegt skaidrojumu un ieteikumus, kā novērst nevienlīdzību situācijā, kad aizbildņa ģimenei, kurā viens no aizbildnībā esošajiem bērniem ir sasniedzis pilngadību un kurai ir izsniegta Goda ģimenes apliecība, netiek nodrošināta iespēja saņemt aizsargātā lietotāja pakalpojumu (maksas samazinājums par elektroenerģiju, ko izmanto mājsaimniecība savām vajadzībām). Iemesls pakalpojuma nesniegšanai - apstāklis, ka situācijā, kad aizbildstamais ir sasniedzis pilngadību, valsts datu informācijas sistēmās viņš vairs netiek sasaistīts ar aizbildņa ģimeni, jo aizbildnība līdz ar pilngadību ir izbeigusies. Līdz ar to aizbildņa ģimene datu informācijas sistēmās netiek identificēta kā aizsargātais lietotājs un atbalsts netiek nodrošināts, kaut gan normatīvie akti šādu atbalstu paredz. Savukārt ģimenei, kurā bērni nav nodoti ārpusģimenes aprūpē, attiecīgais pakalpojums līdzvērtīgā situācijā tiek nodrošināts.

Tiesībsardzes vērtējums

[2] Izvērtējot pārbaudes lietas apstākļus, sniedzu šādu atzinumu.

[2.1] Ministru kabineta 2021. gada 1. jūnija noteikumu Nr. 345 "Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumi" (turpmāk arī - Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumi) 7. punkts nosaka: "Daudzbērnu ģimenēm pakalpojumu sniedz, maksas samazinājumu piemērojot vienai no personām, kurai pašai vai kopā ar laulāto ir trīs bērni vai vairāk vecumā līdz 18 gadiem (arī aizbildnībā esoši vai audžuģimenē ievietoti bērni) vai bērni līdz 24 gadu vecumam, kuri iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību."

No minētās tiesību normas izriet, ka likumdevējs arī aizbildņu daudzbērnu ģimenēm, kurās ir bērns (iepriekš aizbilstamais), kas pēc pilngadības joprojām uzturas ģimenē un kas līdz 24 gadu vecumam iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību, ir paredzējis nodrošināt sociāla rakstura atbalstu - aizsargātā lietotāja pakalpojumu.

Minētā pieeja citstarp izriet no valstī izveidotās sociālās atbalsta sistēmas aizbildņa ģimenē dzīvojošajiem pilngadīgajiem bērniem, kas neaprobežojas tikai ar formālu aizbildnības izbeigšanās faktu. Sistēma paredz atbalstu aizbildņa ģimenei arī pēc aizbildnības attiecību izbeigšanās civiltiesiskajā izpratnē. Piemēram, Ministru kabineta 2024. gada 10. septembra noteikumu Nr. 598 "Latvijas Goda ģimenes apliecības programmas īstenošanas kārtība" 4.1.1. apakšpunkts paredz, ka **Sabiedrības integrācijas fonds pieņem lēmumu par Goda ģimenes apliecības piešķiršanu**, pamatojoties uz personas iesniegumu, ja personas aprūpē vai ģimenē ir trīs vai vairāk bērnu, **tai skaitā** audžuģimenē vai **aizbildnībā esoši bērni un pilngadīgas personas**, kuras:

- nav sasniegušas 24 gadu vecumu, ja tās iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību;
- nav sasniegušas 21 gada vecumu vai, ja tās iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību, – 24 gadu vecumu un kuras, pamatojoties uz pašvaldības sociālā dienesta izvērtējumu, uzturas pie aizbildņa vai audžuģimenē (..).

Tāpat, piemēram, Ministru kabineta 2005. gada 15. novembra noteikumu Nr. 857 "Noteikumi par sociālajām garantijām un atbalstu bārenim un bez vecāku gādības palikušajam bērnam, kurš ir ārpusģimenes aprūpē, kā arī pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās" (turpmāk arī - Sociālo garantiju noteikumi) V¹. nodaļā ir paredzēti vairāki atbalsta veidi personai līdz 21 gada vecuma sasniegšanai vai, ja persona mācās vispārējās izglītības vai profesionālās izglītības iestādē vai studē augstākajā izglītības iestādē, tostarp koledžā, – līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai, kura atradās ārpusģimenes aprūpē līdz pilngadības sasniegšanai. Sociālo garantiju noteikumi citstarp paredz rīcību realitātē

nereti sastopamā situācijā, kad aizbildņa ģimenē bijušais aizbilstamais turpina uzturēties. Proti, Sociālo garantiju noteikumu 24.¹² punkts nosaka, ja persona līdz 21 gada vecuma sasniegšanai vai, ja persona mācās vispārējās izglītības vai profesionālās izglītības iestādē vai studē augstākajā izglītības iestādē, tostarp koledžā, – līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai, turpina uzturēties pie tā paša ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu sniedzēja, tad bāriņtiesa naudas līdzekļus patstāvīgas dzīves uzsākšanai izmaksā vai piešķir pēc 23 gadu vecuma sasniegšanas vai pēc tam, kad persona ir uzsākusi patstāvīgu dzīvi.

[2.2] Atbilstību aizsargātā lietotāja statusam kalendāra mēneša ietvaros pārbauda aizsargātā lietotāja datu informācijas sistēma, kuras uzturēšanas un pārziņa funkcijas veicējs ir Būvniecības valsts kontroles birojs.¹

No minētās tiesību normas izriet, ka aizsargātā lietotāja pakalpojums vispārējā gadījumā tiek piešķirts automatizēti, balstoties uz valsts un pašvaldību datu informācijas sistēmās esošajiem datiem.

Tiesībsarga birojs, pārbaudes lietas izskatīšanas ietvaros sazinoties ar aizsargātā lietotāja pakalpojuma piešķiršanā iesaistītajām iestādēm (Būvniecības valsts kontroles birojs, Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde), ir noskaidrojis, ka situācijā, kad aizbilstamais ir sasniegjis pilngadību, datu informācijas sistēmās viņš vairs netiek sasaistīts ar aizbildņa ģimeni, jo, pamatojoties uz Civillikuma 339. panta 2. punktu, aizbildnība līdz ar pilngadību ir izbeigusies. Līdz ar to **aizbildņu ģimenes datu informācijas sistēmās netiek identificētas kā aizsargātais lietotājs un atbalsts netiek nodrošināts**, neskatoties pat uz apstākļiem, ka:

- pilngadību sasniegušais bērns (iepriekš aizbilstamais) ģimenē joprojām faktiski uzturas,
- ģimenei ir izsniegta Goda ģimenes apliecība un
- pilngadību sasniegušais bērns iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību.

Tāpat Tiesībsarga birojs ir noskaidrojis, ka analogiskās situācijās aizsargātā lietotāja pakalpojums (atbalsts), izmantojot datu informācijas sistēmas, tiek nodrošināts daudzbērnu ģimenēm, kur bērni nav nodoti ārpusģimenes aprūpē. Vienlaikus Tiesībsarga birojs ir konstatējis, ka aizsargātā lietotāja pakalpojums (atbalsts) tiek nodrošināts audžuvecākiem vai aizbildņiem, informāciju apstrādājot manuāli (neizmantojot datu informācijas sistēmas), ja pilngadību sasniegušie bērni mācās vai studē ārvalstīs. Proti, Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumu 19.¹ punkts nosaka, ka, ja

¹ Sk. Elektroenerģijas tirgus likuma 33.¹ panta otro daļu, Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumu 16., 25., 26. punktu.

aizsargātais lietotājs ir daudzbērnu ģimene, kurā vismaz viens no bērniem vecumā no 18 līdz 24 gadiem iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību ārzemēs, viens no bērna vecākiem, audžuvecākiem vai aizbildņiem, kas vienlaikus ir līgumslēdzējs, pakalpojuma saņemšanai birojā iesniedz iesniegumu, norādot savu vārdu, uzvārdu un personas kodu, un Latvijas Goda ģimenes apliecības kopiju.

Secinu, lai arī Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumu 7. punktā ir **garantētas tiesības uz aizsargātā lietotāja pakalpojumu daudzbērnu aizbildņu ģimenēm**, kurās uzturas pilngadīgs bērns (iepriekš aizbilstamais), kas līdz 24 gadu vecumam iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību, tomēr **tehnisku šķēršļu dēļ šīs tiesības netiek nodrošinātas, tādējādi radot faktisko nevienlīdzību**.

Minētais neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 91.pantam, kas noteic: “Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.” Tehniski šķēršļi nevar būt objektīvs un attaisnojošs apstāklis konstatētajai nevienlīdzībai, jo tas ir pretrunā Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumu 7. punktā garantēto tiesību mērķim.

[3] Uzskatu, ka faktiskās nevienlīdzības situācijas ir novēršamas divos līmeņos:

[3.1] Sistēmiski, veicot grozījumus normatīvajos aktos, lai tehniski tiktu nodrošinātas normatīvajos aktos garantētās tiesības saņemt aizsargātā lietotāja pakalpojumu daudzbērnu aizbildņu ģimenēm, kurās uzturas pilngadīgs bērns (iepriekš aizbilstamais), kas līdz 24 gadu vecumam iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību.

[3.2] Individuālos gadījumos vēršoties par aizsargātā lietotāja pakalpojuma uzraudzību atbildīgajā iestādē - Būvniecības valsts uzraudzības birojā, ar lūgumu pieņemt lēmumu (veikt pasākumus), lai ģimenei tiktu nodrošināts aizsargātā lietotāja pakalpojums. Uzskatu, ka iesniegumu ir iespējams izskatīt pēc analogijas², piemērojot Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumu 19.¹ un 30.¹ punktu.³ Vienlaikus vēršu uzmanību uz Administratīvā procesa likuma 15. panta divpadsmitās daļas noteikumiem, kas paredz, ka iestāde un tiesa nedrīkst atteikties izlemt jautājumu, pamatojoties uz to, ka šis jautājums nav noregulēts ar likumu vai citu ārējo normatīvo

² Sk. detalizētāk Administratīvā procesa likuma 17. panta otro daļu.

³ Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumu 30.¹ punkts nosaka: “Būvniecības valsts uzraudzības birojs piecu darbdienu laikā izskata šo noteikumu 19.¹ punktā minēto iesniegumu un ievada informācijas sistēmā iesniegumā minētos personas datus – vārdu, uzvārdu un personas kodu, pieņemot tos par patiesiem un neverificējot citos datu reģistros.”

aktu (iestāžu un tiesu juridiskās obstrukcijas aizliegums). Tās nedrīkst atteikties piemērot tiesību normu, pamatojoties uz to, ka šī tiesību norma neparedz piemērošanas mehānismu, ka tas nav pilnīgs vai nav izdoti citi normatīvie akti, kas tuvāk regulētu attiecīgās tiesību normas piemērošanu. Tas neattiecas tikai uz gadījumu, kad nav izveidota vai nedarbojas iestāde, kurai šī tiesību norma ir jāpiemēro vai citādā veidā jāpiedalās tās piemērošanā.

Tiesībsardzes rekomendācija

Pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 12. panta 8. punktu, iesaku līdz **šī gada 1. augustam** veikt grozījumus Ministru kabineta 2021. gada 1. jūnija noteikumos Nr. 345 "Aizsargātā lietotāja tirdzniecības pakalpojuma noteikumi", paredzot, ka daudzbērnu aizbildņu ģimenēm, kurās uzturas pilngadīgs bērns (iepriekš aizbilstamais), kas līdz 24 gadu vecumam iegūst vispārējo, profesionālo vai augstāko izglītību, tiek nodrošinātas tiesības saņemt aizsargātā lietotāja pakalpojumu datu informācijas sistēmas ietvaros.

Tiesībsardze

Karina Palkova